8. Telia, V. N. (1991). Mechanizmy ekpressivnoy okraski yazykovykh yedinic // Chelovecheskii factor v yazyke. Yazykovyye mekhanismy ekspressivnosti. [Mekhanisms of expressive colouring language units // Human factor in the language. Language means of expressiveness.]. Moscow.

9. Chernyshova, I. I. (1985). Frazeologicheskaya nominatsia i kommunikatsia (na materiale nemetskogo yazyka) // Sb. nauch. tr. Mosk. gos. ped. in-ta im. M. Toreza "Kommunikativnyye yedinitsy yazyka". [Phraseological nomination and communication (on the material of the German language) // Collection of science papers of Moscow M.Torez State Pedagogical University]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Віта Руснак – старший викладач кафедри міжнародних комунікацій Ужгородського національного університету.

Наукові інтереси: дослідження фразеології англійської та української мов.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Vita Rusnak – Senior Lecturer of the International Communication Department at the Uzhhorod National University.

Scientific interests: studying the phraseology of English and Ukrainian languages.

УДК 811.111:81'42

ФРАЗЕОЛОГІЧНА КАРТИНА СВІТУ VS. МОВНА КАРТИНА СВІТУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Міхаєла САДОВЕЙ, Василь БЯЛИК (Чернівці, Україна)

e-mail: msadovei97@gmail.com

САДОВЕЙ Міхаєла, БЯЛИК Василь. ФРАЗЕОЛОГІЧНА КАРТИНА СВІТУ VS. МОВНА КАРТИНА СВІТУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Статтю присвячено аналізу понять фразеологічна та мовна картини світу. У статті встановлюється походження цих понять, надається визначення понять «картина світу», «мовна картина світу», «фразеологічна картина світу», визначається корелятивний з'язок між ними. У статті також встановлюються ключові характеристики фразеологічної та мовної картин світу. Окрему увагу приділено аналізу підходів до вивчення вказаних картин світу: лінгвокультурологічного, контрастивного, когнітивного, лінгвокраїнознавчого.

Ключові слова: ключові характеристики, корелятивний зв'язок, мовна картина світу, підходи до вивчення, фразеологічна картина світу.

SADOVEI Mikhaiela, BIALYK Vasyl. PHRASEOLOGICAL WORLDVIEW VS. LINGUISTIC WORLDVIEW IN MODERN LINGUISTICS

The article is devoted to the analysis of phraseological and linguistic worldviews. These notions originated form the notion "wordview", suggested by a German philosopher Martin Heidegger in the 30-th of the XX century. The term was understood by him as wide world perception. Nowadays it comprises the set of knowledge, ideas, beliefs, and opinions about the world and its discrete elements (objects, subjects, phenomena etc.) and relationships between them. A human being is considered to be a carrier of a wordview.

As knowledge, ideas, beliefs about world and its discrete elements are revealed in language and with the help of language means, the notion of lingual worldview appeared in scientific communication. It was introduced by German linguists Leo Weisgerber in the 30-th of the XX century as well. The notion of phraseological worldview which is considered to be part and parcel of lingual worldview and is transmitted into it from the conceptual worldview by means of phraseological units became widespread in linguistics only in the XXI century. A phraseological unit is a sustainable indivisible phrase or sentence acting like a separate lexical unit. Words that make up a phraseological unit, in most cases, partially or completely lose their own lexical meaning. Phraseological units are ready-made language units that join with other units of language in semantic and grammatical relations, and have a grammatical category, carry out in the sentence an appropriate syntactic function. Anthropocentrism, universality, historicism, value character are viewed as main characteristics of lingual worldview and phraseological worldview. The later is also characterized by expressivity which is reveled in the ability of its elements (phraseological units) to cause certain emotions, evaluate, and make an impact on an addressee. Phraseological as well as lingual wordviews and their units are studied in culture-oriented linguistics, linguocultural studied, contrastive and cognitive studies.

***Key words**: approaches to the study, correlative relationship, key characteristics, linguistic worldview, phraseological worldview.*

Однією з найбільш специфічних і національно-колоритних систем будь-якої мови вважається фразеологія. Фразеологічні одиниці відображають багатовікову історію народу, своєрідність його культури, побуту, традицій, а також уявлення людини про навколишній світ, виявляючи своєрідність його світобачення.

Дослідження фразеологічних одиниць посідає чільне місце у сучасній лінгвістиці. Хоча передумови фразеології було закладено ще в XIX столітті О. О. Потебнею [6, с. 32-41], поняття «фразеологічна картина світу» з'являється у лінгвістиці у XX столітті, а поширюється лише у XXI. Ще й дотепер не до кінця з'ясовані ключові характеристики цього поняття, по-різному трактується його сутність і зв'язок із поняттям мовна картина світу. Цей факт зумовлює **актуальність** наукової статті, а її **мета** полягає у здійсненні аналізу вказаних понять з урахуванням їх поглядів на їх розуміння, що існують у сучасній лінгвістиці. **Завданнями** статті у зв'язку з цим є встановлення походження понять мовна картина світу та фразеологічна картина світу, надання їх визначення, виявлення їх корелятивного зв'язку,

з'ясування їх ключових характеристик та підходів до їх вивчення, що існують у сучасній лінгвістиці. **Матеріалом** статті слугували наукові праці лінгвістів, присвячені дослідженню означених понять.

В сучасних лінгвістичних працях *фразеологічна картина світу* розглядається як складова загальної мовної картини світу, «той її фрагмент, що транслюється з концептуальної в мовну картину світу фразеологічними засобами певної мови» [4, с. 40]. Поняття «*мовна картина світу*» є похідним від поняття «*картина світу*», що було введено в науковий обіг німецьким філософом М. Гайдеггером у 30-ті рр. XX століття. На думку науковця, основою цього поняття є розуміння світу як картини всього, що існує, у той час, як людина виступає її суб'єктом та репрезентантом [10, с. 78].

Подібне трактування дозволило розглядати картину світу як багатоплановий спосіб представлення знань про нього. В результаті з'явилась можливість говорити про картину світу в різних науках: філософії, культурології, філології, когнітології та інших науках. Як наслідок, науковці почали виокремлювати різні картини світу: загальнонаукову, наївну, філософську, світоглядну, ціннісну, релігійну, мовну, художню, поетичну, фразеологічну тощо.

Хоча мовна картина світу являє собою складноструктуроване ціле, що відображає зв'язок суб'єктів, об'єктів, явищ, понять та інш., як загальне поняття вона є абстрактним. Своєю появою воно зобов'язане німецькому лінгвісту Лео Вайсґерберу, який ввів його у 30-ті рр. XX століття. Твердження про те, що саме мова дозволяє об'єднати увесь досвід, що існує у людини в єдину картину світу, слугувало підтвердженням того, що людина є ключовою у мовній картині світу, яка дозволяє вербалізувати її досвід взаємодії з дійсністю та духовне осмислення подібної взаємодії.

На думку науковця, світогляд людини є невід'ємним від мовної картини світу, який, у свою чергу, виявляється насамперед у словниковому складі мови [1, с. 32]. Отже, завдяки багатоаспектності поняття «мовна картина світу» включає в себе всі мовні та мовленнєві сутності, які «є засобами категоризації та концептуалізації світу та результатом пізнавальної діяльності людини» [2, с. 112].

В сучасних наукових працях, присвячених *мовній картині світу*, підкреслюються всі її *характеристики*, що були визначені ще Лео Вайсґербером: *антропоцентризм, універсальність, історизм, ціннісний характер* [1, с. 34]. Незаперечним є той факт, що «людина сприймає та осмислює світ, що оточує її, і цей досвід пізнання реалізується в мові» [9, с. 1003]. Саме тому антропоцентризм мовної картини світу є ключовим при її розгляді. Не останню роль у мовній картині світу відіграють практичний досвід людини та її повсякденні уявлення про життя, що актуалізуються також у фразеологічних одиницях.

Фразеологізми виникають здебільшого в результаті вербального кодування певної етно- чи національно-культурної інформації. Їх значення набагато ширше ніж значення мовних знаків, які їх репрезентують. Ці значення «формуються на основі образної системи, яка не може розглядатися ізольовано від культури конкретного мовного колективу, етносу, народу, нації» [7, с. 24]. Саме тому фразеологічна картина світу є результатом специфічного способу вторинного осмислення дійсності, означеного сталими зворотами мови» [4, с. 41].

Як частина мовної картини світу *фразеологічна картина світу* характеризується *антропоцентричністю*, *універсальністю* та іншими характеристиками мовної картини світу. Антропоцентричний характер фразеологічної картини світу виявляється в її спрямованості на людину, в здібності фразеологізмів відображати її звичаї, вдачу, поведінку, відносини, світогляд. Універсальність виявляється в факті існування фразеологізмів у всіх мовах, в існуванні в різних мовах спільних фразоутворюючих моделей. Окремою характеристикою фразеологічної картини світу є її експресивність, що виявляється у здібності фразеологізмів здійснювати вплив на уяву адресата, викликати певні емоції, надавати оцінку тому, що відбувається [4, с. 41].

Відзначаємо, що поняття «фразеологічна картина світу» не можна ототожнювати з поняттям «фразеологія», яка являє собою систему сталих виразів або груп слів, які можна диференціювати за типами. Перший тип – це сполучення, які розпадаються після їх творення, другі – «постійно використовуються для передавання однієї і тієї ж думки,

повністю втрачають свою незалежність, є семантично єдиними та нерозривно пов'язаними між собою» [3, с. 155].

Розглядаючи фразеологічні одиниці як «різні семіотичні сутності у межах фразеологічної картини світу» [5, с. 80], стає очевидним, що вони «віддзеркалюють у своєму значенні довгий процес розвитку культури народу, фіксують і передають від покоління до покоління культурні настанови та стереотипи, еталони та архетипи» [7, с. 65]. У зв'язку з цим поняттєвою чи концептуальною основою фразеологічної картини світу є «символи та еталони національної культури» [5, с. 79].

Культурно-маркований зміст фразеологізмів співвідноситься із тим чи іншим кодом культури: антропним, просторовим, соматичним, релігійним, міфологічним, зооморфним тощо. Коди культури розуміються як вторинні знакові системи, які завдають значущість знакам (відповідність між планом їх вираження та планом їх змісту) і дозволяють шляхом підключення до них інтерпретувати закладені в знаках культурні смисли.

На думку окремих дослідників, в структурному плані, фразеологічну картину світу слід поділяти на дві частини: 1) та, що утворюється образними та символічними засобами, первісними значеннями компонентів вихідного сполучення (вона містить елементи, що відображають історію, побут, традиції, мораль минулого); 2) та, що утворюється сучасними сигнифікативними значеннями фразеологічних одиниць і є частиною сучасної мовної картини світу. Погоджуючись, що національне світобачення та національна побутова свідомість краще віддзеркалюється у фразеологічній картині світу, лінгвісти досліджують її та її одиниці з різних позицій. Викоремлюють лінгвокраїнознавчий, контрастивний, лінгвокультурологічний та когнітивний підходи у подібних дослідженнях [3, с. 155; 7, с. 34-35].

У межах *лінгвокраїнознавчого підходу* акцент робиться на фонових знаннях носіїв мови, на виокремленні та класифікації екстралінгвальних факторів (наприклад, культурних реалій), що вплинули на формування фразеологізмів та їх значення, на проведенні етимологічного аналізу для виявлення ситуації, що вплинула на утворення фразеологізмів.

Контрастивний підхід передбачає співставлення фразеологічних одиниці в різних мовах з метою виявлення в них як загального, універсального, інтернаціонального, так і своєрідного, що має етно- та національно-культурне забарвлення. В межах цього підходу аналізуються фразеологічні паралелі у різних мовах, розглядаються причини появи подібних паралелей, виокремлюються типи перекладацької еквівалентності фразеологізмів і види фразеологічних еквівалентів. Міжмовний тип еквівалентності встановлюється залежно від того, який компонент значення фразеологізмів (денотативний, структурний, оцінний, емотивний, стилістичний, мотиваційний) зберігається, а який втрачається.

Оскільки одним із базових понять лінгвокультурології є поняття культурної конотації, однією із цілей *лінгвокультурологічного* аналізу фразеологічної картини світу є «виявлення та опис культурно-національних конотацій, що узуально супроводжують значення у формі образних асоціацій із еталонами, стереотипами та іншими культурними знаками та співвідносяться одне з одним за посередництвом когнітивних процедур, що надають цим конотаціями осмислення» [7, с. 35]. *Когнітивний підхід* при дослідженні фразеологізмів і фразеологічної картини світу спирається, зокрема, на теорію концептуальної метафори. Подібний підхід дозволяє дослідити концептуальні метафори, що кодуються одиницями фразеологічного фонду носіїв певної мови, виявити їх універсальний та етноспецифічний характер. Зазначимо, що вказані підходи є ключовими також у дослідженні мовної картини світу та її одиниць.

Таким чином, поняття мовна картина світу та фразеологічна картина світу є взаємопов'язаними, оскільки фразеологічна картина світу є частиною мовної картини світу. В мовній картини світу відображається те, як людина бачить світ, що її оточує, своє місце в ньому. У мовній картині світу знаходить також своє відображення розмаїття історичних і соціальних умов існування людини як представника певної нації. Характеристиками мовної та фразеологічної картини світу є антропоцентризм, універсальність, історизм, ціннісний характер. До ключових характеристик фразеологічної картини світу відносять також експресивність, оскільки її одиниці здатні викликати емоції здійснювати вплив адресата, надавати оцінку тому, що відбувається. Фразеологічну картину світу та її одиниці вивчають

у межах лінгвокраїнознавчого, контрастивного, лінгвокультурологічного, когнітивного підходів. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо у вивченні фразеологічних картин світу націй англомовного світу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вайсгербер Й. Л. Родной язык и формирование духа / Й. Л. Вайсгербер; пер. с нем. О. А. Радченко.– М.: URSS, 2009. – 232 с.

2. Воротников Ю. Л. «Языковая картина мира»: трактовка понятия / Ю. Л. Воротников // Проблемы и перспективы языкового образования в XXI веке // Материалы II Всероссийской научно-практической конференции, Новокузнецк. – 2009. – С. 111-116.

3. Гизатова Г. К. К вопросу об изучении фразеологических единиц в разных языках / Г. К. Гизатова // III Международные Бодуэновские чтения. – 2006. – Т. 2. – С. 154-156.

4. Гусева А. Е. Статус фразеологической картины мира в общей языковой картине мира / А. Е. Гусева // Наука, образование, общество: проблемы и перспективы развития: сб. научных трудов по материалам Междунар. научно-практич. конф. 29 марта 2013 года. – Тамбов: Изд-во ТРОО «Бизнес-Наука-Общество», 2013. – Часть 1. – С. 39-43.

5. Дуйсекова К. К. Фразеологическая картина мира / К. К. Дуйсекова // Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. – 2006. – № 6. – С. 78-82.

6. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – М.: ЛАБИРИНТ, 1999. – 192 с.

7. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): монографія / О. О. Селіванова. – К.; Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.

8. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. К.: Наукова думка, 1973.– 280 с.

9. Фаткуллина Ф. Г. Языковая картина мира как способ концептуализации действительности / Ф. Г. Фаткуллина // Вестник БашГУ. – 2011. – Т.16. – № 3(1). – С. 1002-1004.

10. Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии / М. Хайдеггер; пер. с нем. А. Г. Чернякова. – СПб.: Высшая религиозно-философская школа, 2001. – 226 с.

REFERENCES

1. Vajsgerber, J. L. (2009). Rodnoj yazyk i formirovanie duha. [Native language and forming of spirit] Moscow: URSS.

2. Vorotnikov, Yu. L. (2009) “Yazykovaya kartina mira”: traktovka ponyatiya // Problemy i perspektivy yazykovogo obrazovaniya v XXI veke. [Lingual worldview: interpretation of the notion // Problems and perspectives of language education in the XXI century]. Novokuzneck.

3. Gizatova, G. K. (2006). K voprosu ob izuchenii frazeologicheskih edinic v raznyh yazykah // III Mezhdunarodnye Boduehnovskie chteniya. [To the issue of phraseological units in different languages // III International Boduen’s readings]. Kazan’.

4. Guseva, A. E. (2013). Status frazeologicheskoj kartiny mira v obshchej yazykovoj kartine mira // Nauka, obrazovanie, obshchestvo: problemy i perspektivy razvitiya. [The status of phraseological worldview in general linguistic worldview // Science, education, society: problems and perspectives of development]. Tambov.

5. Dujsekova, K. K. (2006). Frazeologicheskaya kartina mira // Vestnik Nacional'noj akademii nauk Respubliki Kazahstan. [Phraseological worldview // The Bulletin of the National academy of science of Kazakhstan Republic]. Almaty.

6. Potebnya, A. A. (1999). Mysl' i yazyk. [Thought and Language]. Moscow: LABIRINT.

7. Selivanova, O. O. (2004). Narysy z ukrainskoi frazeolohii (psykho-kohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty). [Sketches of Ukrainian phraseology (psychocognitive and ethnocultural aspects]. K.; Cherkasy: Brama

8. Skrypnyk, L. H. (1973). Frazeolohiia ukrainskoi movy. [Phraseology of the Ukrainian language] K.: Naukova dumka.

9. Fatkullina, F. G. (2011). Yazykovaya kartina mira kak sposob konceptualizacii dejstvitel'nosti // Vestnik BashGU. [Lingual worldview as a means of conceptualization of reality // The Bulletin of BashGU]. Ufa.

10. Hajdegger, M. (2001). Osnovnye problemy fenomenologii. [Basic problems of phenomenology]. Saint-Petersburgh.: Vysshaya religiozno-filosofskaya shkola.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Міхаєла Садовей – магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: фразеологія, перекладознавство.

Василь Бялик – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, перекладознавство.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Mikhaiela Sadovei – Master’s degree student of the Department of Communicative Linguistics and Translation of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Scientific interests: Phraseology, Translation studies.

Vasyl Bialyk – Doctor of Philology, professor, Head of the Department of Communicative Linguistics and Translation of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Scientific interests: Cognitive linguistics, Communicative linguistics, Translation studies.